

Dr Jovan ĆIRIĆ,
Institut za uporedno pravo
Beograd

Pregledni članak
UDK: 340.132, 162.2:34
Primljeno: 15. novembra 2016. god.

BROJKE I PRAVO

Neko bi rekao da je apsurdno govoriti o vezi brojeva i prava. Autor ovog članka drugačije misli o tome i smatra da postoji čvrsta veza između brojeva i prava. Kada govorimo o stopama kriminaliteta, o tamnoj brojci kriminaliteta, o stopi korupcije, mi u stvari govorimo o vezi između brojeva i prava. Autor govori o unutrašnjoj logici prava. On ističe da je logički silogizam prava nešto što je deo matematike. Takođe, možemo govoriti o individualizaciji prava i odmeravanju kazne, kao nečemu što je deo matematike. Autor ovog teksta kaže da su u nekim oblastima prava brojevi posebno važni. Tu se može govoriti o individualizaciji prava, posebno o odmeravanju kazne. Autor ovog teksta kaže da su u nekim oblastima prava brojevi posebno važni. Tu imamo u vidu naknadu štete, verovatnoću, rizik, nasledno pravo, DNK analize, itd. Jovan Ćirić posebnu pažnju posvećuje legitimitetu prava, – koliko građana podržava neki zakon i neku sudsku odluku. Takođe bismo mogli govoriti o mogućim medijskim manipulacijama u vezi sa legitimitetom. Vox populi nije vox dei, a to znači da oni koji su u većini, nisu uvek u pravu, a primer za to može biti Isus i naročito Sokrat i porota koja ga je osudila je vrlo dobar primer manipulacije, Učestalost kršenja pravnih normi je numerički fenomen, a to je nešto što je veoma važno za jedan pravni sisten. Sa druge strane, ako hoćemo da gradimo dobar pravni sistem, moramo investirati novac, – finansije u policiju i pravosuđe, a to je pitanje

novca, pitanje brojeva. Sve u svemu, o mnogim aspektima, brojevi su vrlo važni za pravo i posebno za funkcionisanje pravnog sistema.

Ključne reči: logički silogizam; odmeravanje kazne; verovatnoća, legitimitet; medijske manipulacije; stope kršenja prava.

Neko bi naslov ovog članka mogao povezati sa naslovom nekada popularnog zagrebačkog kviza „brojke i slova“, no čini se da ovde treba pre svega imati u vidu nespornu povezanost prava i brojki, a što se prevashodno ogleda u oblasti krivičnog prava kroz pojmove kao što su stope kriminaliteta, stope korupcije, ili pak, tamna brojka kriminaliteta. Osim toga, postoji i značajna povezanost ekonomije i prava, a pre svega povezanosti ekonomije i korupcije, korupcije koja je u stvari negacija prava i opštih ideala pravne države. Visoke stope korupcije, kršenja i nefunkcionalnosti prava mogu se sasvim lako dovesti u vezu sa niskim nivoom investicija; rastućim spoljnotrgovinskim deficitom; rastućim budžetskim deficitom; nemogućnošću rasta izvoza i servisiranja duga.¹ Ima istraživanja, koja na vrlo egzaktn način dokazuju kako i koliko, u kojoj meri korupcija, kao prvenstveno (anti)pravni fenomen utiče na ekonomiju. U nekim od takvih istraživanja se na primer tvrdi da povećanje korupcije od 1 odsto, prvenstveno kroz političku nestabilnost, utiče na smanjenje ekonomskog rasta za 0,72 odsto.² Tako se dakle ekonomija kao nešto što se brojčano izražava, sasvim lako može povezati sa pravom. Što je pravni sistem u jednom društvu bolji, funkcionalniji, čvršći, efikasniji, to će i ekonomija u dotičnom društvu biti bolja, uspešnija, efikasnija. Sa druge strane, postoji i obrnuta veza: bolja, bogatija ekonomija čini bolje preduslove za uspostavljanje efikasnijeg pravnog sistema i vladavinu prava.

Postoje i drugi oblici i načini povezivanja egzaktnih brojki i prava, što ponekad može biti veoma korisno i veoma pozitivno za samo pravo i sagledavanje prava, no ponekad situacija može ipak biti i suprotna. Mi zapravo ne želimo da kažemo ni koliko je dobro i pozitivno to da pravo bude više i čvršće povezano sa ekzaktnim kategorijama brojki, ni koliko je to loše i negativno, samo želimo da kažemo da ta povezanost u mnogim situacijama postoji. Ona postoji na primer kada govorimo o broju, učestalosti kršenja pojedinih pravnih

1 Snežana Grk, Srbija u zoni recesivnog sumraka, Srpska politička misao, 1/2009, str. 149-170.

2 Pak Hung Mo, Corruption and Economic Growth, „Journal of Comparative Economics“ Vol.29 Issue 1, March 2001. pp.66-79.

normi, ali isto tako i kada govorimo o kaznenoj politici sudova, a postoji i kada se tretira problematika podrške građana pravu, tj. onome što nazivamo legitimitet prava. Ponekad je ta veza brojeva i prava još dodatno izražena kod naknade štete, nasleđivanja i tsl. U svakom slučaju jasno je da postoji određena veza između brojeva i prava. Ponekad je dobro da ta veza bude izraženija i čvršća, ali je ponekad dobro da to baš i ne bude tako. O svemu tome, kod nas uglavnom nije mnogo raspravljano, iako se čini da potreba za tim nesporno postoji, a zbog čega smo mi i odlučili da ovom, na prvi pogled neobičnom odnosu prava i matematike (brojeva) posvetimo pažnju u ovom članku. U tom smislu, za početak svakako treba reći nekoliko reči o unutrašnjoj logici prava, o tome da je izuzetno važno da jedno pravo samo po sebi bude matematički precizno i logično.

1. Brojke i unutrašnja logika prava

Pravo po prirodi stvari ima svoju unutrašnju logiku koja je sasvim bliska matematici, tj. brojkama. Pravni silogizam je nalik logičkom, matematičkom silogizmu. Pravničko zaključivanje ne bi trebalo da bude drugačije od matematičkog, logičkog zaključivanja. Ako je A jednako B, a B jednako C, onda je i u matematičkom i u pravničkom i u svakom drugom smislu jasno da A mora biti jednako C, te da ne može biti drugačije.³ Pravni silogizam nije u stvari ništa drugo nego isto što i logički, matematički silogizam.⁴

Pravna sigurnost kao jedan od najvažnijih postulata i ideala pravne države (vladavine prava) podrazumeva jednako postupanje u jednakim situacijama. To znači recipročnost i srazmernost, što su matematičko-numerički pojmovi. Sve drugo vodi u voluntarizam i nejednakost, suprotnost pravu kao takvom.⁵ Ako je A jednako B, a B jednako C, pa ukoliko na kraju A ipak ne bi bilo jednako C-u, onda je to nešto što je samo po sebi nelogično i besmisleno, sa čitavim nizom negativnih političkih, ekonomskih i društvenih reperkusija. Pravo dakle ne sme biti suštinski drugačije od matematike i njene logike. Da je to tako može se videti i po tome što je jedan od poslednjih i najvažnijih evropskih srednjevekovnih enciklopedista, filozof i matematičar Gotfrid Lajbnic, po svom osnovnom obrazovanju bio pravnik, koji je svoju karijeru započeo pre

3 http://hotmatch.com/hotmath_help/topics/law-of-syllogism.html

4 M. H. Hoeflich; – Law&Geometry: Legal Science from Leibniz to Langdel, „The American Journal of Legal History“ Vol 30 No2, 1986, pp. 95-121. – dostupno na internet adresi: http://www.jstor.org/stable/845705?seq=1#fndtn-page_scan_tab_contents

5 Haim Perelman, Pravo, moral i filozofija, Beograd, 1983, (prevod sa francuskog).

svega kao advokat i diplomata, te 1667. godine izvršio zakonsku kodifikaciju nemačkog grada Majnca.⁶

Događalo se u istoriji da nije uvek bivalo da je A jednako B, B jednako C, a C jednako A. Neposredno nakon Drugog svetskog rata i socijalističke revolucije, u logički silogizam $A=B=C=A$ umetao se i faktor pravde i zakonodavac je putem propisivanja novog prava želeo da utiče na razvoj novih društvenih odnosa, novog morala i običaja.⁷ Sve se završavalo na tome da je zbog interesa pravde i jednakosti, nekoga ponekad trebalo tretirati na nejednak, povlašćen način.⁸ Suština te vrste pravednosti ogledala se u tome da je siromašnima trebalo dati više zbog faktički njihovog neravnopravnog položaja u prošlosti. To je, na ovaj ili onaj način podrazumevalo različite povlastice, oblike nacionalizacije, eksproprijacije, konfiskacije imovine, tj. oduzimanja bogatima da bi se dalo siromašnima, a to je opet dovodilo na primer do podstanarskih i sustanarskih odnosa. Iz toga je proizašao komplikovan sistem stanarskog prava, gde su na kraju krajeva svi zaposleni hteli ne hteli izdvajali za izgradnju stanova, a samo su pojedinci, po nikad čvrstim i jasnim kriterijumima dobijali stanove. Nastao je jedan komplikovani pravni sistem društvene (državne) svojine, čije pojedinačne nelogičnosti nisu mogle biti lako razrešene dugi niz godina.⁹

Pravni sistem koji nije zasnovan na univerzalnom logičkom silogizmu, već je zasnovan na ideji pravde,¹⁰ ideologiji uopšte, nalazi se u opasnosti da se uruši u sopstvenim nelogičnostima i protivurečnostima. Na primer predstavnici jedne manjinske grupe iz razloga pravednosti treba da uživaju prednost prilikom upisa u škole ili prilikom zapošljavanja.¹¹ Bez obzira da li to nazivali „afirmativna akcija“, ili nekako drugačije, suština je u različitim nelogičnostima. Pobornici davanja prvenstva na osnovu pripadnosti manjinskim i u prošlosti diskriminiranim grupama, opravdavaju to tzv. kompenzatornom pravdom.¹² Suština svega ovoga je u tome da se u škole, tj. na fakultete neće upisivati najbolji, tj. da se neće zapošljavati najvredniji. Ljude neće više lečiti oni najbolji, već oni koji su na to mesto dospeli po nekoj drugoj logici, logici u kojoj ne važi pravilo $A=B=C=A$ već će A biti jednako C samo ako je to pravedno, a ne nužno i logično.

6 https://sh.wikipedia.org/wiki/Gottfried_Leibniz

7 Rudolf Legradić, Sociologija prava, Beograd, 1968.

8 Nikola Visković, Pravo kao kultura, Rijeka, 1990.

9 Andrija Gams, Svojina, Beograd, 1992.

10 Sasvim je jasno međutim da je pravda u socijalizmu jedno, a da je u kapitalizmu nešto drugo, te da uopšte nije lako definisati šta je pravda. (O tome Hans Kelzen; - Šta je to pravda), „Pravni život“, br. 12/1995

11 To se danas naziva sistemom kvota, a u vreme bivše SFRJ nazivalo se sistemom „ključa“.

12 Vladimir. Đurić, Afirmativna akcija, Beograd, 2007.. str. 11.

Svako udaljavanje prava od brojki i njihove gvozdene unutrašnje logike može voditi u svojevrsni ideološki voluntarizam, pravnu nesigurnost i nejednakost i urušavanje unutrašnje suštinske logike prava. Na mesto prava tada stupa ideologija. Takvo umetanje ideje „pravde“ u matematičko-logičko-brojčano-pravnički silogizam ne narušava samo unutrašnju logiku prava, već narušava i samu ideju pravde. Uostalom, kakva je to pravda u kojoj neće svako biti nagrađivan i kažnjavan srazmerno svojoj krivici i zaslugama,¹³ a što je sinonim matematičnosti, već će biti kažnjavan i nagrađivan po nekim drugim ideološkim kriterijumima.

Da pravo uvek mora imati neku svoju unutrašnju logiku, logiku koja je bliska matematičko-brojčanoj logici, na svoj način svedoči i ono što nazivamo pravnim transplantima.¹⁴ Kada pravo ne bi imalo neku svoju unutrašnju gvozdenu logiku brojki, onda bi pravni sistemi različitih država, društava, uvek bili sasvim različiti, odnosno među njima bi bilo relativno malo sličnosti. Pravo i pravne norme u celini i pojedinačno uzete, naravno uvek zavise od čitavog niza različitih društvenih, ekonomskih, istorijskih, kao i psiholoških faktora mentaliteta jedne sredine. To je glavni razlog zbog kojeg pravo ipak nije istovetno u različitim zemljama sveta,¹⁵ no nisu retka ni preuzimanja pojedinih rešenja, pa i čitavih zakona iz pojedinih pravnih sistema i njihovo implementiranje u sisteme drugih zemalja. Takođe treba reći i to da pravnici iz različitih zemalja sveta ipak između sebe mogu da pronađu u vrlo velikom broju slučajeva zajednički jezik, uprkos međusobnim razlikama u jeziku, ekonomiji, tradiciji, kulturnim navikama, i sl. Pravnik iz Španije na primer, razumeće pravnika iz Srbije, Francuske, Nemačke, Poljske, Švedske, Grčke, Holandije, kada se govori o ugovorima, o svojini, državini, stečaju, osiguranju, zaključivanju i razvodu braka, nehatu, umišljaju, nužnoj odbrani, uslovnoj osudi, itd.¹⁶ To njihovo međusobno razumevanje zasniva se ne samo na zajedničkim istorijskim korenima iz Rimskog prava, već upravo na onome što nazivamo unutrašnja logika prava, a što se uvek može izraziti na logičko-brojčani način. Unutar jezgra, unutar bića svakog pravnog sistema, postoji nešto što se može izraziti putem brojki, a možda ponajpre na način jednakosti, tj. da prema jednakima treba postupati na jednak način u srazmeri njihove jednakosti.¹⁷ Ako je dakle jednakost kao takva sinonim za pravo uopšte, onda je jasno da se tu radi o jednoj matematičkoj for-

13 Toma Živanović, *Sistem sintetičke filozofije prava*, Beograd, 1959.

14 Alan Votson, *Pravni transplanti*, (prevod sa engleskog), Beograd, 2000.

15 Jovan Ćirić, *Nevolje sa uporednim pravom*, „Strani pravni život“, 1/2008.

16 Ne slučajno ovde ne pominjemo anglo-saksonske, islamske, daleko-istočne pravne sisteme, prosto zato što unutrašnja logika ovih pravno-kulturoloških sistema ipak jeste različita od tradicionalnih evropsko-kontinentalnih sistema.

17 Toma Živanović, *Sistem sintetičke filozofije prava*, Beograd, 1959.

mulu. Srž unutrašnje logike prava sastoji se u jednakosti i reciprocitetu, a to je nešto što je koliko pravni, toliko i matematički fenomen. *Justitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi* – pravda je neprekidno i trajno nastojanje da se svakome da ono što mu po pravu pripada.¹⁸

2. Brojke i individualizacija prava (kazne)

Da se pravo može povezati sa brojkama kao takvim, moglo bi se zaključiti i iz onoga što podrazumevamo pod pojmom odmeravanja – individualizacije kazne, odnosno individualizacija jedne opšte pravne norme.¹⁹ Do jedne određene mere to u neku ruku jeste jedna matematička operacija, čak ponekad tako i toliko izražena, da postoje i posebne formule i šeme za odmeravanje kazne. Ovo je karakteristično za SAD, ali i za neke druge zemlje,²⁰ pa tako i za današnju Makedoniju.²¹ Svako odmeravanje kazne, svaka individualizacija opšte pravne norme i njeno prilagođavanje jednoj konkretnoj situaciji, jeste nešto što bi se na izvestan način moglo povezati sa matematikom, no, s druge strane u tome se kriju brojne opasnosti i nikako se ne sme preterati u tom smislu da konkretni slučajevi i konkretni ljudi postanu samo puke brojke, da od brojeva ne vidimo ljude i njihove komplikovane životne sudbine.

Laici su spremni da veruju da se i najveći društveni problemi mogu jednostavno rešavati putem prava – treba samo doneti zakon i onda ga striktno i dosledno primenjivati. Međutim, šta ako je zakon sam po sebi loš, nefunkcionalan, nepravedan, a osim toga, još je Aristotel govorio da je zakon samo jedna opšta norma, dok ima puno pojedinačnih situacija koje ne mogu biti uspešno i pravedno tretirane ukoliko se bez ikakvih prilagođavanja i modifikovanja primenjuje samo ta opšta norma.²² Osnovni principi pravde, morala i

18 Slobodan Perović, *Prirodno pravo i sud*, „Pravni život”, 9/1995.

19 Ljubiša Lazarević, *Individualizacija krivičnih sankcija – pretpostavke i mogućnosti za njeno ostvarenje* – „Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu” posvećen 20-godišnjici Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 1979.

20 Milanka Vešović, „Neoklasicizam” u novom švedskom krivičnom zakonodavstvu, „Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo”, br. 2/1989.

21 U tom je smislu u savremeno makedonsko krivično zakonodavstvo uveden i poseban „pravilnik za odmeravanje kazne“, što ipak predstavlja veliku besmislicu. (O tome Gordana Lažetić-Bužarovska, *Problemi kaznene politike u okviru sporazumevanja o krivičnoj sankciji u Republici Makedoniji*, u zborniku radova „Kaznena politika kao instrument državne politike na kriminalitet“, izdanje Ministarstva pravde Republike Srpske; Grada Banja Luke; Univerziteta u Banja Luci, Srpskog udruženja za krivično-pravnu teoriju i praksu i JP „Službeni glasnik“ Republike Srpske, Banja Luka, 11-12. april 2014. str. 98).

22 Aristotel, *Nikomahova etika*, Beograd, 1970, (prevod sa grčkog).

prava (pa i Kantov kriterijum univerzalizacije) mogu biti nesporni *in abstracto*, ali čim je reč o primeni u konkretnim okolnostima, oni mogu davati povoda beskrajnim protivurečnostima.²³ Ni pravo, kao ni život uostalom, ipak nisu obična matematika u kojoj su dva i dva uvek samo četiri. Kaže se da nema različitih bolesti, već različitih bolesnika,²⁴ pa bi se tako uvek moglo reći da ima različitih ljudskih (društvenih) situacija – sudbina u kojima sudija, pravnik može, ali i mora na različite načine da primenjuje opšte pravne norme. Život je nešto što se ipak ne može kodifikovati,²⁵ život se, kao i pravo, mora sagledavati i tumačiti u svojoj celokupnosti.

U naš Krivični zakonik je nedavno uvedena odredba o zabrani ublažavanja kazne za pojedina krivična dela.²⁶ Pisac ovih redova imao je prilike da se, prateći sudsku praksu u poslednjih nekoliko godina, susretne sa čitavim nizom situacija koje su zaista već na prvi pogled nepravedne. Zamislimo u tom smislu jednog narkomana od 30 godina, bolesnog, koji je zaposlen kod nekog malog privatnog preduzetnika. Zamislimo da on ima bolesnu i nezaposlenu ženu²⁷ i dvoje male dece i zamislimo da čitava porodica ima ozbiljnih egzistencijalnih problema,²⁸ zbog čega narkoman iz našeg slučaja, neophodna sredstva za život obezbeđuje preprodajući manje količine droge. Policija međutim, po dojavi drugih narkomana i drugih dilera droge, koji možda žele da unište konkurenciju, upadne u stan „našeg“ narkomana, izvrši premetačinu i pronađe 6 do 7 grama marihuane. Šta će se na kraju dogoditi, kako će se sve završiti? Tako što će sud, pominjanom narkomanu, sitnom dileru, izreći kaznu zatvora od tri godine, jer manje od toga ne može. Brojke i zakon će biti zadovoljeni, ali da li će biti zadovoljeni pravo, a pogotovu pravda? Ako pravo shvatimo samo kroz brojeve, kroz numeričnost, ova situacija sa izrečenom kaznom zatvora od tri

23 Haim Perelman, *Pravo, moral i filozofija*, Beograd, 1983 (pevod sa francuskog).

24 Samuilo Pejaković, *Sudskomedicinska ekspertiza*, Beograd, 1986.

25 Jovan Ćirić, *Da li se život može kodifikovati – povodom donošenja Gradanskog zakonika Srbije*, „Pravo I privreda”, 1-3/2015.

26 Godine 2009. Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika Srbije, u članu 11, bilo je propisano da se za određena tačno pobrojana krivična dela, a to su: otmica, silovanje, obljava nad nemoćnim licem; obljava nad detetom, iznuda, neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, nedozvoljeni prelaz granice i krijumčarenje ljudi, trgovina ljudima, – kazna uopšte ne može ublažiti. Takođe je uvedena i odredba „da se ne može ublažiti ni kazna učinocu koji je ranije osuđivan za isto delo”. Laičkoj javnosti ovo uopšte ne bi moralo izgledati ni na koji način problematično, dok se nama čini da pravnicima nije ni potrebno komentarisati koliko je to sve apsurdno i besmisleno, osim što se može uputiti jedna generalna primedba na taj moralni svetonazor „nepraštanja” koji je sasvim suprotan hrišćanskoj ideologiji, ali i savremenim moralnim shvatanjima koji odbacuju puku retribuciju i osvetu kao način razmišljanja.

27 Žena čak ne mora ni biti dodatno bolesna, dovoljno je da je i ona narkomanka.

28 To uopšte ne moramo da zamišljamo.

godine, bez mogućnosti ublažavanja, predstavljaće najveći mogući simbol pravnosti i pravednosti. Da li je tako? Da li su pravnici samo oni koji znaju matematiku, koji su inženjeri ljudskih sudbina,²⁹ ili su ipak i nešto više od toga? Zakon sudu ipak mora ostaviti izvesnu slobodu odlučivanja, a ta sloboda odlučivanja je na neki način sloboda da se izade iz krute matematike.³⁰ Jer, pravo nisu samo brojevi, odnosno, kako bi to rekao Valtazar Bogišić: „Ko samo riječi zakonske znade, taj još zakona ne zna, dok mu ne shvati razum i smisao“.³¹ Kada bi tako bilo, onda nam pravnici, a posebno studije prava ne bi ni bili potrebni, ulogu pravника obavljali bi kompjuteri, oni bi u matematičkom smislu sigurno bili nepogrešivi, ali bi možda baš zato bili i neinteligentni i pre svega surovi. Zabranom ublažavanja kazne, naše je krivično zakonodavstvo postalo matematički precizno i kompjuterski surovo (pravedno)³², ali se u isti mah vratilo dvesta godina unazad, u vreme Francuskog revolucionarnog Krivičnog zakonika iz 1791, kada su za svako krivično delo bili propisani fiksnii, nepromenljivi zakonski okviri. Bio je to sistem apsolutno određenih kazni, što jeste predstavljalo trijumf apsolutne ljudske i građanske jednakosti, te trijumf brojki nad pravom,³³ ali sve je to ipak vrlo brzo bilo napušteno. Pravičnost kao zadatak i svrha pozitivnog prava je u tome da u konkretnim slučajevima dovodi u sklad apstraktna rešenja pozitivnog prava sa društvenim shvatanjem pravednog u jednom konkretnom slučaju, otklanjajući negativne posledice statičnosti i opštosti pravila pozitivnog prava.³⁴

29 Da ne kažemo ljudskih duša.

30 Proisjući olakšavajuće i otežavajuće okolnosti kod odmeravanja kazne, zakon izričito predviđa i tzv. lične i porodične prilike učinioca. To je put za prevazilaženje surove matematičke preciznosti i strogosti, u slučaju konkretnog narkomana, to je način da on ipak ne ode tri godine u zatvor i da bolesnu ženu i dvoje maloletne dece ostavi bez minimuma egzistencije, jer treba uvek imati u vidu da svaka kazna pogađa ne samo onoga kome je izrečena, već i njegovim najbližima.

31 Pravo je ipak jedan holistički sistem, isto kao i društvo i ljudski život pojedinačno, te samo ako se to ima u vidu, pravo može biti funkcionalno, efikasno i nadasve pravedno. (Jovan Ćirić, Ko samo riječi zakonske znade, taj još zakona ne zna... dok mu ne shvati razum i smisao – „Spomenica Valtazara Bogišića o stogodišnjici njegove smrti“ – knjiga 1, priredio Luka Breneselović, Beograd, 2011. str. 261-271).

32 Ovde ovaj pridev “pravedno“, namerno stavljamo u zagradu, zato što u prvi plan ipak izbija surovost. Ta surovost na različite načine može doći do izražaja. Kod Viktora Igoa i njegovog junaka Žan Valžana, ta sirova pravednost dolazi do izražaja na jedan način, a u našem današnjem pravnom sistemu, kroz zabranu ublažavanja kazne, kod našeg narkomana, sitnog dilera, na samo ponešto drugačiji, ali suštinski vrlo sličan način takođe dolazi do izražaja.

33 Bora Čejović, Istorijski razvoj principa individualizacije krivičnih sankcija, “Ahiv za pravne i društvene nauke” br. 2-3/71.

34 Božidar Marković, O pravnoj državi, „Pravni život” br. 12/95.

Pravda kao takva, vizuelno i simbolički se najčešće prikazuje sa terazi-jama, tj. vagonom u rukama, što upućuje na merenje, na brojke u najširem smislu te reči. Međutim, ljudi i ljudske sudbine se niti mogu, niti smeju sagledavati samo kroz optiku brojeva i kroz merenje. Pravo i brojke jesu i moraju biti povezani i to uopšte nije ni čudno ni besmisleno, a pre svega zato da ne bi bili narušeni jednakost i pravna sigurnost kao takvi. Tamo gde je pravo isuviše ideologizirano i gde se zanemaruje unutrašnji logički, brojčani, pravnički silogizam, tamo su i svi ostali atributi i ideali pravne države ugroženi. Sa druge strane međutim, pravo ipak ne može biti tek samo puka matematika, jer to bi moglo značiti da pravo ljude tretira kao brojke, ili čak, još i gore, ljudi bivaju tretirani kao stvari, kao roba, kao robovi. To bi bilo apsurdno, nelogično i pre svega nepravedno.³⁵ Jer, ako ništa drugo, ne postoje dva ista čoveka, ne postoje dve iste životne situacije,³⁶ kako rekosmo ni dve iste bolesti, kao što postoje dva ista broja. Potrebno je zato pronaći pravu meru između matematičnosti i numeričke logičnosti prava i socijalne funkcije i suštine prava. Jedno je sigurno povezanost prava i brojki definitivno postoji i ona se ne može prenebrgavati ni uopšte, pa ni kada je reč o individualizaciji prava i pravnih normi.

3. Brojke i pojedine pravne oblasti

Konstatovali smo da pravo uopšte uzev ima svojih sličnosti i svoju unutrašnju logiku, sasvim blisku sa logikom brojki i matematike, pre svega putem silogizma. U nekim posebnim slučajevima, ta veza između prava i brojki je još posebno izraženija nego generalno uzev. Radi se na primer o dokazima i dokaznom pravu uopšte, o naknadi štete, o oceni nečijeg kreditnog rejtinga, o otkrivanju prevara, o vezi između prava i medicine, o regulisanju odnosa prava sa naukom i tehnologijom, o problemima identifikacije, naročito kada je reč o DNK-u, o kompjuterskom pravu, o ekološkom pravu, itd. Sve ove oblasti prava se navode u posebnom pozivu, uputstvu za autore, koji je objavljen na internet stranici časopisa iz serije „Oxford Journals“ – „Law, Probability&Risk“.³⁷

Svaki put kada pravници zatraže pomoć nekog veštaka, stručnog konsultanta, na scenu stupa specifična matematika, problemi verovatnoće i odnos brojki i prava. Ovo čak i kada se radi na primer o veštačenju različitih psiho fenomena. Primera radi, normalnost i uračunljivost kao takvi se mogu definisati i u jednom brojčano-matematičkom smislu, kao prosek, kao nešto što je

35 Georg F. Hegel, *Filozofijska propedeutika*, Beograd, 1975. (prevod sa nemačkog).

36 Aristotel, - *Nikomahova etika*, Beograd, 1970, (prevod sa grčkog).

37 www.oxfordjournals.org/our_journals/lawpi/about.html.

uobičajeno, nešto što je najčešće.³⁸ Slično je i kada govorimo o nehatu ili umišljaju, ili uopšte pitanju kako i na koji način bi u dotičnoj situaciji reagovao prosečan čovek.³⁹

Sve se dakle, pa čak i kada je reč o psihologiji, a pogotovu pravu, može prikazati putem brojki, matematike, a kada je reč o pojedinim oblastima prava, to posebno dolazi do izražaja. Ovde mislimo i na genocid, jedan, ne samo po težini, već i po mnogo čemu drugom vrlo specifičan zločin. Za postojanje genocida kao krivičnog dela uopšte nije presudno koliko je ljudi ubijeno, već je važno da postoji plan, tj. genocidna namera,⁴⁰ ali se tu ispostavlja da je broj ubijenih ipak, makar psihološki značajan. Nameru je u principu teško dokazati, pa zbog toga neki teoretičari pribegavaju teorijskim objašnjenjima da bi genocidnu nameru trebalo spustiti na nivo eventualnog umišljaja, – radi se o praktičnoj teškoći da se dokaže nečija genocidna namera, te da bi inače visoke standarde koji se traže za nameru, trebalo spustiti na nivo eventualnog umišljaja.⁴¹ Radi se zapravo o svojevrstnom pojednostavljivanju u kojem faktor brojki ipak igra vrlo važnu ulogu. Jer, više nisu važni plan i namera, već postaju važni brojevi, a pre svega to koliko je žrtava bilo. Ukoliko je žrtava u nekom ratu, u nekom sukobu, bilo više, utoliko će se lakše govoriti o tome da je u konkretnom slučaju po sredi genocid. Zbog toga se i događa da se sa brojem žrtava manipuliše, da se oni najčešće preuveličavaju i da često i mnogo godina nakon ratnih dejstava ostaje priča o preuveličanom broju ubijenih, stradalih, žrtava. Jer, polazi se od toga da će veću težinu u laičkoj javnosti, pa i na nekom budućem sudu, imati činjenica da je nastradao veći broj ljudi. Ovo je još dodatno povezano sa manipulacijama savremenih medija. U pitanju su obično vrlo velika preterivanja, koja su posebno dolazila do izražaja u poslednjim ratnim događajima u Bosni.⁴² Ovo je naročito bilo karakteristično kod priče o silovanim muslimankama u Bosni. U tom se smislu u američkom „Newsweek-u“ priča o 50.000 muslimanki pojavila već januara 1993. nepunih godinu dana nakon početka ratnih sukoba.⁴³ To je

38 Dušan Jevtić, O uračunljivosti sa sudsko-psihijatrijskog gledišta, Beograd, 1953.

39 Božidar Krstić, Psihijatrijsko veštačenje afektivnih stanja; - u zborniku radova: „Pravo i medicina – dodirne tačke, sporna pitanja, izdanje Srpskog udruženja za krivično pravo i kriminologiju i Jugoslovenskog udruženja za medicinsko pravo, Kopaonik 1997. str. 171-172.

40 Jovan Ćirić, Genocidna namera, „Crimen“, br.1/2015.

41 Otto Triffterer, Genocide, Its Particular Intent to Destroy in Whole or in Part, the Group as Such, dostupno na internet adresi: http://law.huji.ac.il/upload/ambos_reading4.pdf

42 O svemu tome, videti temeljnu analizu u knjizi Slobodana Vukovića, Etika zapadnih medija – Anti-srpska propaganda devedesetih godina XX veka, Novi Sad – Sremski Karlovci, 2009.

43 Jovan Ćirić; - Da li će posle „Haga“ doći do istinskog pomirenja na prostorima bivše SFRJ, u zborniku radova „Haški tribunal između prava i politike“, priredio Jovan Ćirić, Beograd, 2013.

naravno višestruki apsurd,⁴⁴ ali nam sve to govori da iako nije od krucijalne važnosti, priča o broju silovanih i ubijenih ima veliki socijalni, psihološki, pa samim tim ipak i pravni značaj.

Paralelno sa preuveličavanjem broja žrtava na sopstvenoj strani, obično u svakodnevnoj društveno-političkoj realnosti postoji i tendencija smanjivanja broja žrtava na suprotnoj strani, pa se tako od strane hrvatskih historičara mogu čuti različite procene koje broj nastradalih u Jasenovcu i uopšte u NDH drastično smanjuju. Na žalost, prilika da se utvrdi tačan broj nastradalih je propuštena neposredno nakon Drugog svetskog rata, međutim, ostaju neke druge posredne i neposredne procene, kao i memoarske beleške, bilo italijanskih,⁴⁵ bilo nemačkih oficira iz tog perioda, koje govore o tome da je broj ubijenih od strane ustaša, zaista užasavajuće veliki.⁴⁶ Ne mogu se mimoići, kada se govori o svemu što se događalo u NDH ni zapisi nemačkog obavешtajca Gleza fon Horstenau, koji je vrlo detaljno izveštavao o ustaškim zločinima ogromnih razmera, izražavajući pri tome čuđenje i zgražavanje nad brutalnošću i svirepošću sa kojom su ustaše masakrirale pravoslavne Srbe.⁴⁷ Treba svakako pomenuti i knjigu koja je nedavno objavljena u Banja Luci, a koja se odnosi na decu koja su stradala u Jasenovcu. Ta knjiga predstavlja poimenični spisak od svih 19.432 devojčice i dečaka koji su ubijeni u Jasenovcu,⁴⁸ no uprkos svemu, nastavljaju se različite sasvim neprilične špekulacije sa brojem nastradalih u Jasenovcu, a koje sve imaju za cilj da minimizuju krivicu zločinaca. Brojke se, bez obzira što formalno nisu od značaja za pravnu kvalifikaciju, pokazuju kao veoma bitne kada se govori o genocidu, kao i o nekim drugim sličnim delima.

44 Jednostavna matematika bi lako pokazala i dokazala da je priča o 50.000 silovanih muslimanki jednostavno nemoguća.

45 Italijanski general Dalmazo (Dalmazzo) sa sedištem u Dubrovniku, koji je komandovao područjem koje je obuhvatalo i Trebinje, Bileću, Nevesinje i Gacko je na osnovu izveštaja terenskih poverenika, izveo zaključak da su ustaše i lokalni muslimani direktno izazvali srpski ustanak, divljaštvom, te da ustaše i muslimane treba ukloniti da bi se zaveo red. (Citirano prema Srđa Trifković, „Ustaše – balkansko srce tame na evropskoj političkoj sceni“, Beograd, 1999. str. 162).

46 Nemačkan Herman Nojhaber kaže da je zločin počinjen nad pravoslavcima Srbima u NDH jedan od najvećih i najstravičnijih u svetskoj istoriji, te da je on o tome govorio i Hitleru, koji mu je rekao da je i on lično upozoravao Pavelića da se jedna tako velika manjina kakva su Srbi, ne može na taj i takav način uništiti. (Herman Nojhaber, Srbi u memoarima Hermana Nojhabera, Beograd, 2007. str. 85).

47 Vasa Kazimirović, NDH u svetlu nemačkih dokumenata i dnevnika Gleza fon Horstenau 1941-1944, Beograd, 1987.

48 Priredio Milan Dašić Mićo, Iz kolijevke u Jasenovac, Republički centar za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica i Udruženje „Jasenovac – Donja Gradina“, Banja Luka, 2015, ukupno 447 strane.

4. Brojke i legitimitet prava

Posebna priča koja zaslužuje pažnju jeste priča o legitimitetu prava. Najprostije rečeno, legalno je ono što je u saglasnosti sa (ostalim – drugim) pravnim normama. Legitimno je sa druge strane ono što najveći broj ljudi, smatra da je ispravno u moralnom i društveno-političkom smislu i tu se pojavljuju problemi, pre svega zato što većina nije uvek u pravu. Jasno je da kada govorimo o većini, faktor brojki dolazi do posebnog izražaja. Jednostavno, to znači da je moralno ispravno ono rasuđivanje i postupanje koje odobrava većina ljudi, a tu onda u prvi plan izbijaju brojevi, ali isto tako i mnogi drugi problemi, pre svega problemi mogućih medijskih i ideološko – političkih manipulacija.

Ovde se belodano pokazuje da brojke u odnosu na pravo vrlo često uopšte ne igraju pozitivnu ulogu. Jednostavno rečeno, faktor brojki i faktor legitimnosti kada se među sobom povežu, proizvode to da je u pravu onaj koji je brojniji, koji je glasniji, koji je prisutniji u medijima, koji je za svoju istinu, svoju priču, bolje izlobirao. Naravno, lobiranje i korupcija nikako nisu iste stvari,⁴⁹ ali, ne znači isto tako da to što je neko glasniji, brojniji, pripremljeniji, što je bolje lobirao, da je on u pravu. Ovo naročito dolazi do izražaja kod donošenja pojedinačne odluke u nekom konkretnom slučaju. Na primer podnošenje Ustavnom sudu inicijative za ocenu ustavnosti nekog pojedinačnog pravnog akta. Sud bi trebalo da tu inicijativu podjednako uzima u razmatranje i kada je podnosi jedan pojedinac, kao i kada je podnosi grupa od više potpisnika. Snaga argumenata bi uvek trebala da bude jača od argumenta snage – broja, pa ipak, makar podsvesno, u psihološkom smislu, moguće je, odnosno vrlo je verovatno da i ustavni, kao i svaki drugi sud uzima sa većim uvažavanjem one zahteve, inicijative, tužbe, molbe, predstavke, iza kojih stoji veći broj potpisnika. Na neki način ovo je izvesno nasleđe jednopartijskog komunističkog sistema, gde se, naročito osamdesetih godina, bila odomaćila praksa pisanja i potpisivanja peticija. No, tada je legitimnost svih i opštih i pojedinačnih akata zbog jednopartijskog političkog sistema bila dovedena u pitanje,⁵⁰ te je na neki način bila razumljivija praksa (pot)pisanja peticija, nego što je to danas slučaj, kada za peticijama i nema takve i tolike potrebe kao nekada kada je glas naroda bilo

49 Balša Kaščelan u članku pod naslovom: „Gde prestaje lobiranje i počinje korupcija“, dostupno na internet adresi:

http://www.profitmagazin.com/izdanja/broj_12/balsa_kascelan-gde_prestaje_lobiranje_i_pocinje_korupcija.150.html

50 Smatra se naime da je postojanje višepartijskog sistema od ključne važnosti kod uspostavljanja pravne države. (Vladimir Kambovski, Pristup problemu uspostavljanja pravne države, u zborniku radova „Pravna država” – Beograd, 1991).

moguće izraziti gotovo jedino na taj način, putem pisanja peticija. Danas međutim pisanje peticija i naročito neki drugi vidovi medijskih pritisaka imaju uglavnom izrazito negativnu konotaciju i na demokratičnost i na pravednost, odnosno legalnost i legitimnost sudskih postupaka. Jer, radi se o pritiscima javnosti na rad pravosuđa, koji su po više osnova sasvim negativne stvari, prosto zato što sud tada ne može da prosuđuje i presuđuje smireno, neostrašćeno, bez bilo kakvih predrasuda.⁵¹ U pitanju je tu „suđenje putem medija”,⁵² a što se smatra negativnim, jer podrazumeva i određene političke manipulacije, prevashodno u smislu osude bez suda, a na osnovu različitih prejudiciranja i iskrivljavanja.⁵³

Nakon svih medijskih manipulacija, koje uključuju ne samo novine i elektronske medije, već i nove internet medije: fejsbuk, tviter i ostalo,⁵⁴ na red dolaze i ulične demonstracije i mitinzi, kako se to već i događalo u Belgiji na primer sa tzv. belim maršem,⁵⁵ kao i u Srbiji i mnogim drugim zemljama. Na kraju se sve završava uličnim linč suđenjem, tako da se vrlo lako ispostavlja da ono što je trebalo da služi legitimitetu, pravednosti i moralnosti, prerasta u svoju suštu suprotnost. Ispostavlja se da je legitimitet kao takav, nešto što se lako može zloupotrebiti u svoju suprotnost,⁵⁶ a pre svega pozivanjem na brojeve, pozivanjem na većinu, pozivanjem na to da tako „svi (većina) misli“. Stvar je vrlo jednostavna i sastoji se u tome da „većina“ kao takva uopšte ne mora biti u pravu, čak bi se moglo reći da se događa sasvim suprotno, da tamo gde je većina ubedljiva, da je tu demokratije i autentičnog javnog mnjenja u suštini znatno manje.

Nije većina ta koja jednu stvar čini legitimnom – u prošlosti se ne tako retko događalo da mnogi koji su bili sasvim u manjini, da su stradali kao jeretici i da kao nosioci novih ideja budu osuđeni i najsvirepije kažnjeni, a da se tek naknadno ispostavi da oni zaista jesu bili u pravu. Isus Hristos je tu najbolji primer, međutim, osim njega tu je i Đordano Bruno koji je stradao na lomači, govoreći ono čuveno „Ipak se okreće“, ono u šta je većina tada sumnjala, smatrajući pogrešnim i na neki način nelegitimnim. Mnogima koji su tada smatrani čudacima, jereticima, vreme je dalo za pravo i učinilo da ih danas smatramo

51 Jovan Ćirić, Društveni uticaji na kaznenu politiku sudova, Beograd, 2001.

52 O tome na internet adresi www.answers.com/topic/trial-by-media

53 Philip Schlesinger & Howard Tumber; - Reporting Crime – The Media Politics of Criminal Justice, Clarendon Press Oxford, 1994, pp 183-206.

54 Danas su pravo građanstva stekli i tzv. botovi i hejteri, koji imaju za zadatak da za malo para utiču na oblikovanje internet javnog mnjenja.

55 Jovan Ćirić, Pravosuđe i pritisci javnosti, u zborniku radova „Reforma krivičnog prava“, Kopaonik, 2014.

56 Silvija Panović - Đurić, Načela legaliteta i legitimiteta u krivičnom pravu, izdanje Pravnog fakulteta u Beogradu, 1995.

herojima i genijalcima. Zapravo često su one koji su iskakali iz proseka, koji su bili novi i drugačiji i u svoje vreme bili tretirani kao nenormalni, da ih je istorija na kraju upamtila u najpozitivnijem svetlu,⁵⁷ pa se time pokazuje kako je tanka linija između normalnosti i nenormalnosti, i isto tako i između legitimnosti i nelegitimnosti. Niko danas ne može osporiti legitimitet Isusu Hristu, iako je on u svoje vreme bio u vrlo velikoj manjini. To nam ne pokazuje toliko da manjina može biti u pravu, koliko nam pokazuje da većina može rezonovati na pogrešan način. Ovo naročito kada se i ako se imaju u vidu savremene sve razvijenije i sve brojnije manipulacije i uticanje na svest ljudi.⁵⁸ Ne retko je većinu lakše izmanupulisati, nego jednog pojedinca, a za tako nešto postoje brojni primeri u istoriji. Jedan od takvih slučajeva je i suđenje Sokratu, kada je porota koja mu je sudila brojala preko 500 ljudi.⁵⁹ Ukoliko bismo zaključivali samo na osnovu brojeva, takva porota bi uživala puni legitimitet, što bi bilo sasvim apsurdno, te je upravo i to jedan od najvažnijih argumenata da tvrdimo da brojevi, odnosno nečija brojnost nije ta koja legitimise jednu stvar, a naročito neki sudski postupak, koji bi morao da se odvija u tišini i smirenosti bez povišenih strasti, medijskih pritisaka i manipulacija.⁶⁰ Samo se tako može doneti odgovarajuća sudska odluka koja će biti u svakom pogledu ispravna, te se jasno pokazuje da broj ovde ne čini suštinu stvari, iako političari ponekad tvrde upravo obrnuto.

Slični problemi većine (brojki) i legitimiteta se pojavljuju ne samo kada je reč o donošenju jedne pojedinačne sudske odluke, već isto tako i kada se radi o donošenju zakona. Danas mnogi s pravom govore o tzv. paničnom (krivičnom) zakonodavstvu,⁶¹ kada se vrlo mnogo insistira na strogosti krivičnog zakonodavstva. Reč je i ovde o svojevrsnoj medijskoj manipulaciji, o tome da se podgrevanjem bazičnih ljudskih strahova, a jedan od njih je i strah od kriminaliteta, strah da se bude žrtva kriminaliteta ili terorizma,⁶² ljudi navode da podrže i najnehumanija i najnedemokratskija rešenja. Na osnovu tih i takvih strahova, zakonodavac zadobija podršku najšire javnosti, najvećeg broja građana, glasača, te se i ovde pokazuje da se brojke mogu povezivati sa pravom, samo naravno ovog puta u sasvim negativnom kontekstu. Tipičan primer za to su dešavanja nakon 11. sep-

57 Stephen Worchel, *Wazne Shebilske, Pszchology. Principles and Aplications*; New Yersey; Prentice Hall Inc 1983. 99. 384.

58 Sergej Kara-Murza, *Manipulacija svešču*, (prevod sa ruskog), Beograd, 2011. str. 72.

59 Henry Abraham, *The Judicial Process - sixth edition*, Oxford University Press, New York, 1993.

60 Tihomir Vasiljević, *Sistem krivično procesnog prava SFRJ*, Beograd, 1974.

61 Đorđe Ignjatović, *Koliko polazni koncepti i granice krivično-pravne zaštite u novim zakonodavnim rešenjima odgovaraju današnjim oblicima kriminaliteta*, u zborniku radova „Kazneno zakonodavstvo: progresivna ili regresivna rešenja“, priredio Dobrivoje Radovanović, izdanje Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Viša škola unutrašnjih poslova, Beograd, 2005.

62 Jovan Ćirić, *Viktimološke zloupotrebe*, u „Pravni život“, 9/2010.

tembra u SAD. Čuveni zakon, tzv. Patriot Act, koji je u SAD tada donesen, imao je tada apsolutnu podršku ubedljivo najvećeg broja građana SAD, glasača. Podrška građana Patriot Act-u u tim trenucima je bila bezrezervna, pa je i legitimitet tog akta bio sasvim neupitan.⁶³ Ukazom Predsednika Buša iz novembra 2001. godine, formirane su vojne komisije, koje su u čitavom nizu slučajeva preuzimale ingerencije redovnih sudova.⁶⁴ To je naravno krajnje problematično sa stanovišta ljudskih prava, ali, koga je u toj situaciji u američkoj javnosti bilo briga za sve te formalne „začkoljice”? O neovlašćenom prisluškivanju i ostalim „snoudenovskim” sitnicama da i ne govorimo. Sve je bilo „pokriveno” bezrezervnom podrškom velikog broja ⁶⁵ građana i punim legitimitetom, gotovo kao da se radi o nekoj afričkoj diktaturi, ili azijskoj despotiji. Ipak, nakon svega, nakon svih iskustava XX veka, može se reći da danas zakonodavac ne sme da se rukovodi brojevima i podrškom glasača, jer *vox populi* naročito danas nije *vox dei*.

Kada je reč o masama glasača, građana, naroda, mi ovde prvenstveno imamo u vidu manipulacije zasnovane na znanjima iz socijalne psihologije.⁶⁶ U pitanju na primer može biti neprestano ponavljanje jednog istog slogana, jedne iste tvrdnje – mantre (laži, ili istine), jednog istog straha i zablude, nakon koje dolazi spasonosno rešenje u vidu donošenju novog zakona, odnosno u vidu postrožavanja postojećih zakona. Sve je danas postalo reklama i marketing, pa tako i ono što vam se čini da je sasvim autentično.⁶⁷ U takvoj situaciji ne možemo govoriti o autentičnoj narodnoj volji, o autentičnom glasu narodu, o autentičnim brojkama, te upravo zato pozivanje na legitimitet i brojeve često može izazvati izvesnu, manju ili veću sumnju. U kranjoj liniji, neki od najkrvoločnijih tiranskih režima uživali su podršku brojnih (najvećeg broja) građana, pa tako i na primer i Hitler Broj dakle ne znači ništa, ili gotovo ništa kada procenjujemo kvalitet.⁶⁸ Sve to čitavu našu priču o pravu i brojevima čini dodatno komplikovanom.

63 Kam C.Wong, USA Patriot Act: A Preliminary Study, „Strani pravni život“, 1-2/ 2007. str. 130-173.

64 O tome više Vesna Ćirić, Nove metode u suzbijanju terorizma u SAD nakon 11. septembra, „Strani pravni život“ 1-3/2006.

65 Brojke i pravo su ovde dakle bili najdirektnije moguće povezani.

66 Nikola Rot, Osnovi socijalne psihologije, Beograd, 1973. str. 2013.

67 Treba reći i to da se u razvijenim ekonomijama, u proseku oko 25 odsto nacionalnog dohotka, „obruč“ u sektoru propagande i reklame. (O tome Antony Pratkanis i Eliot Aronson, „Age of Propaganda: The Everyday Use and Abuse of Persuasion“, March 14, 2001, publisher: „Holt Paperbacks“ publisher 432, - o knjizi u abstraktu, prikazu: J.Scot Armstrong-a, - „Review of Antony Pratkanis and Elliot Aronson, Age of Propaganda: The Everyday Use and Abuse of Persuasion, na internet adresi: www.repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1089%content=marketing_papers

68 U čitavoj ovoj priči dolazi do izvesne zbrke između kvantiteta i kvaliteta. Kada je reč, demoraciji, pravu, pravdi, kvantitet ipak ne prelazi u kvalitet.

5. Brojke i učestalost kršenja prava

Kada govorimo o legitimitetu, možda bismo mogli reći da je legitimno ono pravo koje se poštuje, koje građani poštuju i ponašaju se u skladu sa pravnim zapovestima, jer tamo gde se građani ponašaju suprotno i gde krše pravo, moglo bi se govoriti o nedostatku pre svega autoriteta prava, ali isto tako i legitimiteta. No, i ovde se, kao i u svemu o čemu smo ovde govorili, radi o broju, o faktoru brojeva. Naravno, na to koliki broj građana će poštovati jedno pravo, a koliki broj građana će ga kršiti, utiče čitav niz različitih vanpravnih faktora koji uopšte ne moraju biti najdirektnije povezani sa samim pravom, ali na njega ipak mogu imati značajnog uticaja.

Uvek će postojati jedan određeni broj ljudi koji neće poštovati pravne norme, koji će kršiti pravo. To uopšte nije sporno, jer kada to ne bi bilo tako, onda sankcije, kako one krivične, tako i one građanske, praktično ne bi ni bile potrebne. Nije dakle pitanje da li ljudi poštuju ili krše pravne norme, već je pravo pitanje u kolikom obimu, u kolikom broju ljudi krše norme. Broj, ili kako se to još kaže, stope kriminaliteta, se ovde dakle pojavljuju kao vrlo značajan indikator kvaliteta prava. Ako se pravo masovno krši i ne poštuje, onda to znači da je raskorak između prava i životne stvarnosti vrlo izrazit. Pitanje koje se može postaviti jeste pitanje da li broj krivičnih dela, stopa kriminaliteta utiče na kaznenu politiku, kako zakonodavca, tako i sudova, te na koji način dolazi do takvog uticaja? Da li će sudovi zbog učestalosti nekog nezakonitog ponašanja, postati stroži u budućnosti, ili možda čak blaži?⁶⁹ Ili, isto to samo u vezi sa zakonodavcem. Da li će zakonodavac početi da propisuje strože kazne onda kada shvati, primeti da je jedno nezakonito ponašanje postalo posebno učestalo, ili će se možda baš zbog toga odlučiti da bude nešto blaži i da pristupi dekriminalizaciji. Jer to što se neka norma masovno ne poštuje, to može biti protumačeno i u tom smislu da je došlo do odgovarajućih promena u shvatanju morala, da su te pravne norme prevaziđene, te da zbog toga građani više ne poštuju pravne norme. U tom je slučaju bolje izvršiti odgovarajuće promene u samom zakonu, pa kada je reč o krivičnom pravu, sprovesti dekriminalizaciju tako da uopšte više nema te krivične zabrane, nego da ona formalno postoji, ali da je niko faktički ne poštuje, čime se ozbiljno ugrožava autoritet prava kao takvog.⁷⁰

Bilo kako bilo, sam broj ovde, broj kršenja pravnih normi uopšte nije beznačajan, već naprotiv. Broj ovde ima posebnog značaja za pravo, a pre svega

69 Ramo Musić, Može li broj krivičnih dela na području jednog suda da utiče na visinu kazne, „Pravni život”, br. 1/62.

70 Joseph Raz, The Authority of Law: Essays on Law and Morality, Clarendon Press, 1979.

za njegovu funkcionalnost, autoritet i efikasnost. Broj krivičnih dela, odnosno odgovarajućih kršenja pravnih normi je indikator (ne)valjanosti, (ne)funkcionalnosti dotičnih pravnih normi, tj. indikator da je potrebno nešto menjati.

U vezi sa svim ovim, ovde se uvek može postaviti i pitanje kapaciteta aparata prinude. Ima li dovoljno policije, tj. inspeksijskih službi otkrivanja, ili postoji velika mogućnost da jedan prekršaj ostane neotkriven i neprocesuiran? To je jedno vrlo značajno faktičko pitanje, pitanje broja, a zatim, tu je i pitanje kakvi su i koliki su kapaciteti sudova koji sude i presuđuju, te kakvi su kapaciteti kazneno-popravnih institucija? Da li su i koliko su sudovi preopterećeni, tj. da li su i koliko zatvori prenatrpani – sve su to važne stvari za razumevanje jednog pravnog sistema, za razumevanje jednog prava. Sve je to pitanje brojki, pitanje finansija: u šta uložiti veći deo budžeta: u policiju, pravosuđe, zatvorske institucije ili u nešto drugo: na primer u kulturu, zdravstvo, nauku, ili nešto slično. Pitanje funkcionisanja prava i pravne države jeste u dobroj meri ekonomsko pitanje,⁷¹ te se i u vezi sa tim može govoriti o jednom specifičnom odnosu brojki i prava.

U vezi sa svim ovde rečenim, nadovezuje se i pitanje šta se događa kada jedan osuđenik izide iz zatvora, nakon izdržane kazne. I tada do izražaja dolazi faktor brojki. Kada izađu iz zatvora, ozlojeđeni, bez posla i prihoda, sa razorenom porodicom, a sa novostečenim prijateljima, oni najčešće dalje nastavljaju „stranputicom“, ponovo dospevaju pred sud, sud koji sada ima u vidu to da su oni povratnici, već osuđivani, sud koji ima u vidu i pritisak javnosti, da se „zaoštri“ kaznena politika, ne bi li se zaustavio rast kriminaliteta i negativne stope, brojke. Tako se krug zatvara, a siromašni odlaze na put sa koga nema povratka.⁷² Kod povrata u krivičnom pravu, a to će reći kod kaznene politike sudova, brojke igraju posebnu, vrlo značajnu ulogu, što sve zajedno sa specifičnom mitologizacijom zločina i instrumentalizacijom straha od kriminaliteta,⁷³ direktno utiče na konkretno funkcionisanje pravnog sistema u životnoj realnosti, u praksi.

Kada broj kršenja jedne pravne norme dostigne posebno, dramatično velike razmere, iz bilo kojih faktičkih, ekonomskih, socijalnih, političkih razloga, mi tada možemo govoriti o tome da više ne postoji i ne funkcioniše pravo i pravni sistem u jednoj državi. Na primer, Zakon o štrajku i javnim okupljanji-

71 Boris Begović, *Ekonomska teorija generalne prevencije: osnovna pitanja*, „Crimen“, br. 1/2010.

72 Ovde treba imati podatke iz SAD – tamo, podaci govore da je svaki treći crnac starosti do 30 godina već jedanput bio u zatvoru. (Nataša Mrvić-Petrović, Đorđe Đorđević, *Moć o nemoć kazne*, Beograd, 1998).

73 Đorđe Ignjatović, *Mitologija zločina*, „Arhiv za pravne i društvene nauke“, - br. 1-2/2004.

ma. Jedna je situacija kada se na jednom javnom okupljanju nađe 100 radnika, štrajkača, demonstranata. Oni jednostavno tada moraju poštovati zakonske odredbe o štrajku i javnom okupljanju, jer inače mogu doći pod udar odgovarajućih sankcija. Sasvim je druga situacija kada se okupi 100 hiljada štrajkača – demonstranata. Oni već ne moraju poštovati zakonske odredbe o javnom okupljanju i štrajku, jer jednostavno država i državni organi više nisu u stanju da sankcionišu toliki broj prekršilaca zakona. Veliki broj prekršilaca pojedinih zakonskih odredaba delegitimiše dotični zakon, ali, još i više od toga, čitav štrajk i demonstracije prevode u sferu revolucionarnih promena, gde se stvari više ne odvijaju u granicama prava. Radi se o faktičkoj situaciji da broj demonstranata nadmaši broj policajaca. Član 11. Zakona o javnim okupljanjima, predviđa da policija može da zabrani održavanje jednog javnog skupa ukoliko smatra da bi okupljanje dovelo do ugrožavanja zdravlja, javnog morala ili bezbednosti ljudi i imovine, ili ometanja javnog saobraćaja.⁷⁴ Tako je na primer policija maja 2015. sprečila 300 radnika IMR-a da blokiraju međunarodnu prugu Beograd – Bar.⁷⁵ Da se na pruzi toga dana okupilo 3.000 radnika, demonstranata, policiji bi već bilo znatno teže da sprovede tu odluku o zabrani javnog okupljanja, a to bi pogotovu bilo teško, da je bilo još i više štrajkača – demonstranata, na primer 30.000. Pokazuje se dakle da faktor broja (u konkretnom slučaju broja demonstranata – prekršilaca pravnih normi) igra posebno važnu ulogu u životu prava kao takvog. U pitanju je to da jedna životna situacija uvek ima i pravnu, ali i faktičku stranu. Pravnu stranu čine norme, a faktičku brojevi.

Slično, ili gotovo istovetno je i kada govorimo o kršenju zakonskih odredaba o prelasku državnih granica i o azilu. Država jeste u stanju da se nosi sa 100 do 200 ilegalnih imigranata, azilanata, putem repatrijacije ili na neki drugi način, ali kada se suoči sa stotinama hiljada ilegalnih imigranata, onda ona mora da podiže zidove i da preduzima polu-vojne, polu-ratne mere, a to je već situacija koja ima vrlo malo veze sa pravom i pravnim normama. Kada broj prekršilaca pravnih normi postane posebno veliki, onda pravo kao takvo više ne postoji i jednostavno važe neka druga pravila, prosto na prosto – nužda zakon menja. Između ostalog, postavlja se pitanje: „Da li će to Evropa da puca na migrante? Hoće li da ih pobije?“⁷⁶ Jer, pred navalom tako velikog broja migranata, ili uopšte tako velikog broja onih koji krše pravo, pravne norme gube

74 Zorica Mršević, Pravo na javno okupljanje u Srbiji – stanje i perspektive, Beograd, 2015, str. 38-39.

75 Zorica Mršević, op. cit. str. 35.

76 <http://blic.rs/Vesti/Politika/589256/Zivopisan-intervju-predsednika-Nikolica-O-Zapadu-Rusima-dinosaurusima-mamutima-i-migrantima>.

smisao i pravo više prestaje da bude važno, već se događa jedna faktička situacija koja je više odraz brojčanog stanja nego nekih pravnih normi. Ispostavlja se da je ovde u prvom planu sam broj, a ne ono što piše u zakonu. Tako se još jedanput i na ovom primeru iskazuje značajna povezanost brojeva i prava, te da pravo u dobroj meri zavisi od samih brojeva, odnosno da je povezano sa brojevima. U pitanju je fenomen koji je višeznačan, fenomen na koji smo mi ovde želeli da posebno ukažemo.

*
* *

Jovan Ćirić, PhD,
Institute for Comparative Law, Belgrade

NUMBERS AND LAW

Someone could say that it is an absurd if we talk about the connection between numbers and law. The author of this article has a different opinion, he thinks that there is a strong relation between numbers and law. When we talk about the rates of criminality, about the dark figure of the crime, the rate of the corruption, we talk about the connection between numbers and law. The author speaks about an inside logic of the law. He points out the logic sillogism of the law, as something that is the part of mathematics. We also could speak about the individualization of the law, especially the process of sentencing and that could be mathematics in some way. The author of this text says that in some fields of the law, numbers are especially important. Here we have in mind the compensation, the probability, the risk, the inheritance law, the DNA analysis, etc. Jovan Ćirić paid special attention to the legitimacy of the law - how many citizens support some law and some judicial decisions. We could speak also about some possible media manipulation with the legitimacy. Vox populi is not a vox dei and it does mean that those who are in majority do not always have the right.

The example of Jesus and especially of Socrat and the jury that sentenced him is a very good example of manipulations.. The frequency of the violation of legal norms is a numeric phenomenon and that is something that is very important for the life of one legal system. On the other side if we want to build a good legal system, we must invest finances in the policy, judicial system and it is a question of money, it is a question of numbers. All in all in many different aspects, numbers are very important for the law and especially for the functioning of the legal system

Key words: *logic syllogism; sentencing; probability; legitimacy; media manipulation, the rate of the violations of law,*